

Motion till riksdagen 2009/10:A409

av **Berit Högman m.fl. (s)**

Vägar till bättre arbetsmiljö

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om fler inspektioner i branscher med många olyckor.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att upptäcka och åtgärda brister i utsatt ensamarbete och en prioritering av inspektioner i småföretag.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om kompetensutveckling av regionala skyddsombud.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ge Arbetsmiljöverket i uppdrag att utveckla metoder att identifiera risksituationer när det gäller stress i arbetslivet.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om kvinnors arbetsmiljö.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om mönsterarbetsplatser.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ett stärkt antidiskrimineringsarbete.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utveckla föreskrifterna kring hbt-personers psykosociala arbetsmiljö.

Ett hållbart och utvecklande arbetsliv

En god arbetsmiljö är mer än skyddsglasögon i industrin. En god arbetsmiljö handlar också om delaktighet i beslut på arbetsplatsen, inflytande över arbetstidens förläggning, ett gott samarbete mellan medarbetare och chefer, en väl fungerande arbetsorganisation, utvecklingsmöjligheter och tillgång till utbildning. En god arbetsmiljö gör det möjligt för fler att jobba längre vilket bidrar till en starkare gemensam välfärd.

Fel! Okänt namn på

Vår gemensamma välfärd kräver en politik som förmår att skapa nya och utvecklande jobb för både kvinnor och män. Sverige ska vara en förebild med moderna arbetsplatser som erbjuder en kreativ och människovänlig arbetsmiljö. Men tyvärr går utvecklingen åt fel håll. Tre år med en borgerlig regering har inneburit att jobben har blivit både otryggare och osäkrare. För att den positiva trenden när det gäller anmälda arbetsjukdomar och arbetsolyckor ska fortsätta krävs ett kontinuerligt förebyggande arbete. Samtidigt som trenden i vissa delar ser positiv ut, ser det sämre ut med utvecklingen av den stressrelaterade ohälsan. Regeringens nedrustning av arbetsmiljöarbetet innebär att framtiden ser mörk ut.

Vägen till ett uthålligt arbetsliv förutsätter att arbetsmarknadens parter tar ett gemensamt ansvar för utvecklingen och visar på möjligheterna att förena krav på lönsamhet, effektivitet och produktivitet med utvecklande arbetsuppgifter och goda arbetsmiljöer, kompetensutveckling och arbetstagarinflytande. Det är viktigt att parterna gemensamt förmår förmedla att arbetsmiljöer och arbetsorganisationer går att utveckla i positiv riktning och att parterna arbetar tillsammans med att utveckla metoder för detta.

Vi socialdemokrater anser att det behövs idéer, nytänkande, stimulans, engagemang etc. för att pröva och hitta nya vägar att utveckla arbetslivet med målet ett långsiktigt hållbart arbetsliv. Kostnaderna för arbetsskador och arbetsrelaterade sjukdomar är enorma, och det gör arbetsmiljöfrågorna viktiga också ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Det är en god investering att förbättra arbetsmiljön på våra arbetsplatser!

Sverige har länge legat i framkant i arbetsmiljöarbetet. De investeringar som gjorts har bidragit till att göra arbetslivet tryggare och säkrare. Under de senaste åren har utvecklingen varit positiv när det gäller arbetsolyckor och arbetsjukdomar, medan utfallet när det gäller dödsolyckor ligger kvar på samma höga nivå. Under 2008 avled 67 personer i arbetsolyckor. Dödsolyckor inträffar främst i mansdominerade branscher och bland egenföretagare. Särskilt hårt drabbade är industri-, bygg-, transport- och jordbrukssektorn. Under 2008 inträffade 28 000 arbetsolyckor med efterföljande sjukfrånvaro. Flest olyckor anmäls av unga män. Bland kvinnorna är det kvinnor över 55 år som drabbas mest.¹

AFA Försäkring försäkrar tre miljoner arbetstagare inom privat och offentlig sektor. Den könsuppdelade arbetsmarknaden avspeglar sig i AFA:s statistik. Män drabbas ofta av olycksfall i samband med arbete vid maskiner, lyftanordningar och truckar samt vid arbete på höjd. Något fler kvinnor än män drabbas av skador till följd av hot och våld, rån eller av fall inomhus. En stor del av dessa fallolyckor drabbar kvinnor som arbetar inom vård och omsorg. Mellan 2005 och 2007 var var tionde arbetsolycka våldsrelaterad. Banktjänstemän, försäljare och kassapersonal inom detaljhandeln, mentalvårdare, väktare, poliser och yrkesförare uppvisar höga andelar allvarliga arbetsskador

¹ Arbetsmiljöverket; Arbetsmiljöstatistik 2009:1.

på grund av hot, våld eller rån. Så mycket som 70 procent av banktjänstemännens arbetsolycksfall hör ihop med hot, våld och rån.²

Redan innan jobbkrisen var ett faktum försämrades villkoren för stora grupper arbetare och lägre tjänstemän. LO:s undersökning från hösten 2008 visar att möjligheten att påverka det egna arbetet är mindre idag och att andelen som arbetar på udda tider ökar. Arbetet blir mer pressat och fler har ett arbete där samma arbetsmoment ständigt upprepas. De som anger att de varje vecka är uttröttade blir samtidigt fler. Arbetsmiljön är både en klass- och en jämställdhetsfråga eftersom skillnaderna i kvalitén på arbetsmiljön fortsätter att öka mellan arbetare och högre tjänstemän. Villkoren för kvinnliga lägre tjänstemän har försämrats och närmar sig villkoren för arbetare.³

Den fysiska arbetsmiljön har förbättrats inom vissa områden. Samtidigt kan vi konstatera att arbetsmiljöproblemen vuxit inom det psykosociala området genom till exempel stress, utsatt ensamarbete, hot och våld. Besvär som trötthet, utbrändhet, sömnsvårigheter, oro och ängslan har också ökat under senare år. Tunga lyft, monotona arbetsuppgifter, buller, exponering av hälsovådliga ämnen bidrar också till en dålig arbetsmiljöutveckling.

Statistik från Arbetsmiljöverket visar att arbetsskador orsakade av stress ökar. Sedan 1997 har arbetssjukdomarna ökat med nästan fyra gånger, främst på grund av organisatoriska och sociala faktorer. 60 procent av dessa arbetssjukdomar var orsakade av stress och stor arbetsbelastning. En undersökning som Arbetsmiljöverket gjort i samarbete med Statistiska centralbyrån (SCB) visar att stressrelaterade och psykiska besvär har fördubblats sedan 1997. Yrken som socialsekreterare, kuratorer och lärare är särskilt drabbade.

Arbetsmiljöverket och resurser till tillsyn

Regeringen har skurit ner anslaget till Arbetsmiljöverket med nästan 160 miljoner kronor. Detta har tvingat verket till så kraftiga nedskärningar av verksamheten att det nu är svårt att ens genomföra inspektioner på de mest utsatta arbetsplatserna. Personalen har minskats med en tredjedel och drygt en tredjedel av de planerade inspektionerna har därmed fått ställas in. Enligt beräkningar från Arbetsmiljöverket skulle 109 inspektörer behöva nyanställas för att nå upp till ILO:s mål om 1 inspektör per 10 000 anställda. Om inte, kommer det endast att finnas 0,7 inspektörer per 10 000 anställda 2010. Sedan 2006 har antalet förrättningar, uppföljningsbesök och antalet besökta arbetsställen minskat samtidigt som antalet förelägganden och förbud har ökat.⁴ Sverige är avlångt och merparten av de kvarvarande regionala skyddsombudens tid riskerar att gå till resor istället för till information och inspektioner av arbetsmiljön.

Den kraftiga neddragningen av inspektioner på landets skolor är ett otäck exempel på effekten av resursbristen. Skolan är landets största arbetsplats.

² AFA Försäkring, Allvarliga arbetsskador och långvarig sjukfrånvaro, juni 2009.

³ LO:s arbetsmiljörapport november 2008.

⁴ Arbetsmiljöverkets årsredovisning 2009.

Fel! Okänt namn på

Det finns stora brister i elevernas och skolpersonalens arbetsmiljö. Ökade olycks- och ohälsorisker ger sämre studieresultat och en mindre attraktiv arbetsplats. Regeringens prat om kunskapsskola och resultatmätning klingar falskt.

Regeringens enda åtgärd i budgeten för 2009 var att omfördela 33 miljoner kronor inom anslaget till förmån för informationsinsatser. Vi socialdemokrater menar att det är intellektuellt ohederligt att först dra ned kraftigt på resurserna för att sedan hävda att man är oroad av det ökade antalet olyckor och dödsfall på jobbet. I årets budget drar regeringen in medlen för företagshälsövårdsutbildningar.

Vår utgångspunkt är att alla har rätt till en bra och säker arbetsmiljö. För att det ska bli verklighet måste arbetet med det förebyggande arbetsmiljöarbetet stärkas och det måste finnas en tydlig strategi för hur antalet olyckor, dödsfall och arbetsrelaterade sjukdomar ska minskas. Sverige ska vara en förebild med moderna arbetsplatser och en bra arbetsmiljö.

Vi socialdemokrater vill göra en särskild investering i kvinnors arbetsmiljö med fokus på att upptäcka och åtgärda brister i utsatt ensamarbete och prioritera inspektioner i småföretag. För att förebygga olyckor och ohälsa måste Arbetsmiljöverket öka antalet inspektioner i branscher där det förekommer flest olyckor.

De regionala skyddsombudens arbete måste stärkas genom resurser till kompetensutveckling så att de kan utföra sina uppgifter på ett bra sätt. Vi vill också uppmärksamma att stress i arbetslivet är ett ökande problem genom att ge Arbetsmiljöverket i uppdrag att utveckla metoder att identifiera risksituationer när det gäller stress i arbetslivet.

Vi tillför Arbetsmiljöverket 100 miljoner kronor 2010, 90 miljoner kronor 2011 och 80 miljoner kronor 2012 för förebyggande arbetsmiljöarbete. Av dessa öronmärks 20 miljoner kronor för uppdraget att identifiera och utveckla metoder för att förebygga stress i arbetslivet.

Kvinnors arbetsmiljö – hot och våld

Nästan vart tionde av alla allvarliga arbetsolycksfall hör ihop med hot och våld. Förutom poliser och anställda inom kriminalvården drabbas även lärare, vårdpersonal och personal inom socialtjänsten. Kvinnor drabbas i något större utsträckning än män av hot, våld och rån. Det är den näst vanligaste skadeorsaken för kvinnor. Sannolikt finns också ett stort mörkertal där tillbud inte anmäls. Fler kvinnor än män anser att de utsätts för psykisk press av alltför hög arbetsbelastning. Dessutom anser sig många kvinnor ha mindre inflytande över sina arbetsuppgifter och inte samma möjligheter till vidareutbildning eller karriärutveckling som männen. Kvinnor är sjukskrivna i högre grad än män. Besvär i axlar, armar och händer och stressrelaterade besvär drabbar oftare kvinnor, vilket är en konsekvens av enformiga arbeten och hög arbetsbelastning. Det ökande antalet visstidsanställda, timanställda och det stora antalet behovsanställningar i de kvinnodominerande branscherna är ännu en faktor som påverkar kvinnors arbetsmiljö negativt. Neddragningarna runt om

Fel! Okänt namn på

i landets kommuner och landsting ger också en ökad press på dem som är kvar, varav det stora flertalet är just kvinnor.

Vi socialdemokrater vill öka Arbetsmiljöverkets inspektionsverksamhet på kvinnodominerade arbetsplatser med syfte att upptäcka och åtgärda brister i utsatt ensamarbete och föreslå åtgärder.

Arbetslivsforskningen tappar mark

Vi socialdemokrater är starkt kritiska till nedläggningen av Arbetslivsinstitutet samt till hur regeringen har skött nedläggningen. Ett stort kunskapskapital har gått till spillo och regeringen har inte gjort någonting för att säkerställa de resurser och den kompetens som försvann i och med nedläggningen. Genom Arbetslivsinstitutet fanns tidigare goda möjligheter att föra över forskningsresultat till arbetslivet och därigenom bidra till bättre hälsa och högre produktivitet. Idag har överföringen avstannat och unga lovande forskare vågar inte satsa på arbetslivsforskning. Det saknas kunskapsöverblick och kunskapsförmedling. Den samlade kraft Arbetslivsinstitutet tidigare var finns inte längre. Detta innebär att Sverige nu backar när det gäller arbetslivsforskningen, såväl internationellt som i förhållande till de övriga nordiska länderna.

Vi vill säkerställa en fortsatt forskning om arbetslivet genom ett tvåårigt forsknings- och utvecklingsprogram om kvinnors arbetsmiljö. Programmet ska genomföras i samverkan med arbetsmarknadens parter och inriktas mot de mest skadedrabbade branscherna och yrkesgrupperna. Målet ska vara att minska antalet arbetsskador med långvarig sjukfrånvaro för kvinnor samt föreslå lösningar på arbetsmiljöproblem och att bidra till kunskapsutveckling inom området kvinnors arbetsmiljö.

Omställning för ökad rörlighet

Vi socialdemokrater är övertygade om att alla har förmåga att bidra till Sveriges utveckling. Vi vill skapa ett arbetsliv som utvecklas genom människors kraft och vilja, inte genom rädsla och otrygghet. En starkare arbetslinje handlar om att varje människas förmåga och vilja att arbeta tas till vara.

Att utbilda sig och att byta jobb är en viktig del av vår utveckling i arbetslivet. Ett jobbbyte innebär kompetensutveckling i sig och att man skaffar sig nya erfarenheter. Den som känner sig inlåst i ett jobb eller ett yrke löper större risk att drabbas av ohälsa. En ökad frivillig rörlighet är därför av stor vikt för både arbetstagare och samhälle. För den som blir uppsagd finns idag på större delen av arbetsmarknaden kollektivavtalade trygghetsförsäkringar, omställningsavtal, som bidrar till att de uppsagda får stöd att snabbare hitta ett nytt jobb eller att gå vidare till utbildning. Omställningsförsäkringarna leder sannolikt till minskad arbetslöshet genom att insatser sker tidigt, vilket ger stora samhällsekonomiska vinster.

Fel! Okänt namn på

Även den som har ett jobb men vill byta kan behöva stöd med att hitta rätt. Därför vill vi socialdemokrater utveckla Arbetsförmedlingens uppdrag så att även ombytessökande kan få stöd.

Tillgången till företagshälsovård fortsatte att minska 2007, mest för LO-kollektivet. Minst tillgång till företagshälsovård har kvinnliga arbetare inom privat service samtidigt som villkoren i arbetet försämras särskilt mycket för just denna grupp.

Vi socialdemokrater menar att en fungerande och preventivt inriktad företagshälsovård skulle kunna vara en del av ett nytt omställningsavtal för hela arbetsmarknaden avseende rehabilitering och ökad hälsa i arbetslivet. Vi vill se över möjligheterna att göra det mer intressant för arbetsmarknadens parter att stödja sjukskrivnas väg tillbaka till arbete.

Skyddsombuden behöver stärkas

De regionala skyddsombuden är de som bäst når fram till arbetsplatser med kunskap och information om arbetsmiljön. De regionala skyddsombuden inom LO, TCO och Saco gör cirka 60 000 besök om året på små företag, men behovet av nya skyddsombud är stort. Medlen till funktionsutbildning av skyddsombud, bolagsstyrelserepresentanter och för EU-bevakning togs bort när regeringen lade ner Arbetslivsinstitutet. I vakuumet efter nedläggningen av Arbetslivsinstitutet har marknaden för företag som säljer utbildningar vuxit. Men avgifterna är så höga att många som behöver kunskapen stängs ute. Tidigare var utbildningen subventionerad för dem som jobbar med arbetsmiljöfrågor på arbetsplatserna, men idag är avgifterna för höga. Priset på kunskap har höjts. Det resulterar i att skyddsombuden får sämre utbildning och därigenom svårare att ställa krav på arbetsmiljöförbättringar, vilket leder till ännu sämre arbetsmiljöer. År 2006 deltog 1 146 personer i LO:s arbetsmiljöutbildningar. År 2008 hade antalet sjunkit till 399.

Utbildning är en av hörnstenarna för att uppnå en bättre arbetsmiljö. LO:s undersökning Samverkan för bättre arbetsmiljö – Skyddsombudens arbete och erfarenheter (2008) visar att knappt 40 procent av skyddsombuden inte har fått någon utbildning i arbetsmiljö de senaste 12 månaderna. Om man räknar in dem som bara fått utbildning på max en dag blir det drygt 60 procent.

Psykosociala frågor blir allt viktigare att kunna identifiera och hantera för skyddsombuden. Bland ombuden efterfrågas utöver detta också kunskaper i kris- och konflikthantering. Det finns också ett stort behov av branschpassad utbildning i arbetsmiljö. För att de regionala skyddsombuden ska kunna utföra sina uppgifter på ett bra sätt behöver de kompetensutveckling.

Den gemensamma sektorn som mönsterarbetsgivare

Vi socialdemokrater vill att vår gemensamma sektor ska bli en mönsterarbetsgivare. Sjukfrånvaron ska inte vara högre än på den övriga arbetsmarknaden. De som jobbar inom välfärdssektorn ska ha samma sysselsättningsgrad

Fel! Okänt namn på

som den övriga arbetskraften. Det betyder att den behöver öka från 80 till 85 procent och att antalet heltidsanställningar måste öka. Antalet tillfälliga anställningar ska reduceras till 10 procent. Alla ska ha rätt till en trygg anställning med ett kollektivavtal. De anställdas meddelarfrihet måste säkras. Kvaliteten på omvårdnaden ska höjas – vilket kräver en bättre arbetsorganisation så att resurserna används effektivt. Då kan ökad arbetsglädje gå hand i hand med bättre vårdkvalitet. Välfärdssektorn kan bli ett föredöme att se upp till, med s.k. mönsterarbetsplatser.

Begreppet mönsterarbetsplatser innebär att arbetsgivare och anställda på en arbetsplats verkar tillsammans för en bättre arbetsplats. En gemensam värdegrund, möjlighet för alla att påverka och bra chefer är viktiga byggstenar i ett sådant arbete. En gemensam plattform har tagits fram som beskriver hur vi kan skapa goda arbetsplatser tillsammans. Kommuner och landsting är politiskt styrda organisationer som bör fungera som vägvisare i arbetet med att skapa fler mönsterarbetsplatser, inte minst då välfärdssektorn står inför stora generationsväxlingar de närmaste åren. De jobb som berörs måste bli så attraktiva att fler väljer dessa samtidigt som fler måste vilja och kunna jobba kvar. För att klara denna utmaning måste vår gemensamma sektor bli ett föredöme och erbjuda attraktiva arbetsvillkor. Det kräver inflytande över det egna arbetet, målsättningar att kunna erbjuda önskade sysselsättningsgrader, rätt till trygga anställningar samt utbildnings- och utvecklingsmöjligheter inom det egna yrket. Parternas roll för att skapa mönsterarbetsplatser är central.

Vi avsätter 10 miljoner kronor under utgiftsområde 13 för att stödja det fortsatta arbetet med att skapa mönsterarbetsplatser. Syftet är att i projektform utveckla metoder och samla in och sprida goda exempel.

Diskriminering – en arbetsmiljöfråga

Vi vill att Sverige byggs med mångfalden som grund. Alla människor – kvinnor och män – ska ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Det är en mänsklig rättighet att inte bli diskriminerad. Alla har rätt till likabehandling oavsett kön, etniskt ursprung, trosbekännelse, funktionshinder eller sexuell läggning. Diskriminering är fortfarande ett problem i arbetslivet och i samhället. Vi menar att det kan finnas behov av att ge flera myndigheter i uppdrag att utbilda sin personal i diskrimineringsfrågor och upprätta antidiskrimineringsstrategier för sin verksamhet.

Vi välkomnade den samlade diskrimineringslagstiftningen, men betonade samtidigt vikten av att utvärdering görs av den nya lagstiftningen en tid efter att den har trätt i kraft. Vår inställning är att ett bra diskrimineringskydd måste innebära att individen inte bara har ett formellt lagstadgat skydd mot diskriminering utan också har möjlighet att driva sin sak. Vi menar också att skadeståndsnivåerna generellt är för låga inom arbetsrätten och sanktionerna i övrigt, i vissa fall, för svaga. Denna vår grundläggande inställning gäller brott mot all arbetsrättslig lagstiftning, således även diskrimineringslagstiftningen. Vi ser därför i princip positivt på att en diskrimineringsersättning införs som ska ersätta nuvarande skadestånd för kränkning.

Fel! Okänt namn på

Att ansvara för att diskrimineringslagar, kollektivavtal och andra arbetsrättsliga regler efterlevs på de enskilda arbetsplatserna är en viktig och grundläggande uppgift för arbetsmarknadens parter. Särskilt den lokala fackliga organisationen och dess företrädare har här en viktig funktion för att motverka och beivra diskriminering av enskilda individer. Det aktiva förebyggande arbetet på arbetsplatserna är grundläggande och den viktigaste beståndsdel i arbetet mot diskriminering. Arbetsmarknadens parter bör i större utsträckning än idag kunna ta del av de medel som avsätts för information och utbildning inom diskrimineringsområdet. Vi menar också att det kan finnas anledning att föreslå modeller för likabehandlingsplaner om lagstiftning inte ger önskad effekt.

Intolerans, fördomar och diskriminering får aldrig begränsa människors möjligheter och ska därför bekämpas. Den nya diskrimineringslagen innehåller förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning och könsöverskridande identitet eller uttryck (prop. 2007/08:95). Diskriminering, mobbning och andra kränkningar som hbt-personer får utstå på sina arbetsplatser är i grunden en arbetsmiljöfråga. Ofta handlar det om att personer blir utfrysade, mobbade eller utsatta för mer subtila kränkningar på grund av sin sexuella läggning än vad som krävs för att lagstiftningen ska kunna göra nytta. Alla kränkningar som hbt-personer utsätts för i arbetslivet är därför inte möjliga att beivra genom den befintliga diskrimineringslagstiftningen. Vi anser därför att Arbetsmiljöverket bör utveckla föreskrifterna kring hbt-personers psykosociala arbetsmiljö.

Stockholm den 6 oktober 2009

Berit Högman (s)

Sylvia Lindgren (s)

Maria Stenberg (s)

Ann-Christin Ahlberg (s)

Jennie Nilsson (s)

Lars Lilja (s)

Luciano Astudillo (s)

Patrik Björck (s)